

Degré Alajos

Egy XVIII. századi falusi népitélet hagyománya

Nemesnép kicsiny, mindössze 451 lelket számláló falu Zala és Vas megye, valamint a jugoszláv határ sarkában. A XV. században találkozunk vele először, akkor is csupa egytelkes szegény nemes lakta, 1713-ban csak a falu felében 16 egytelkest számoltak össze benne. Jellegét a törökidő idején sem veszítette el, 1630-ban is 22 bocskoros nemes írtak itt össze, a névsorban már akkor is a ma is élő családok (Kósa, Német, Göde stb.) szerepeltek. Az 1720. évi országos összeírásban is kismemes kurialista falunak tüntették fel, részletes adatait fel sem jegyezve. Pedig ekkor a nemeseken kívül 3 telkes jobbágy és 7 zsellér is élt benne. A század végére a telkes jobbágyok eltűntek, a zsellérek és szolgák szaporodtak, 1775-ben 24 zsellér és szolga, 1847-ben azonban csak 14 zsellér adózott itt. A nemesek száma viszont gyarapodott, az 1845. évi nemesi lajstromban 66 nemes családot (mindössze 16 családi névvel), azon belül 145 nemes személyt tüntettek itt fel, Természetesen paraszti sorban éltek, egy egész jobbágyteleknél nagyobb birtoka senkinek sem volt, de akadt köztük mesterlegény, sótt szolga is.

Ma is teljesen össze nem épült házcsoportokból, „szer”-ekből áll, amiknek neve *Német szer*, *Göde szer*, *Kósa szer*. A „szer”-ek a helybeliek szerint az eredetileg abban lakott családok nevét viselik.

A falu lélekszáma az utolsó másfél évszázadban alig emelkedett. Sok a gyermektelen

vagy egykés család, de a falu rosszul közelíthető meg, kizárólag földművelő település, így a tehetségesebb vagy vállalkozóbb szelleműek közül sokan el is vándoroltak innen.

1828-ban volt	434 lélek
1850-ben	447 lélek
1890-ben	529 lélek
1910-ben	569 lélek
1920-ban	553 lélek
1960-ban	451 lélek

A falu lakói most is emlegetik felmenőik nemes voltát, erről a szokásos túlzásokkal mesélnek, például, hogy ha nem nemes találkozott velük, mint nemes urakkal, félre kellett állnia az úton. Valaha itt volt a járás székhelye. Horváth János még az ebből az időből való kortesnótát is hallotta:

„Megérett a mogoró
Gyika Jenő főbíró.”

Ez azért érdekes, mert Gyika Jenő nevű főszolgabíró tényleg volt a lövői járásban 1848-ban. Nevezetes szerepet játszott, bellatinei nagybirtokos volt, később nemzetőr őrnagy, majd honvédtiszt lett. Tehát a nemesnépi járási székhelyről mesélt nagyzóló történet 1848-as való elemekkel keveredett.

E falu 1871-ben hitelesített tagosítási térképén és földkönyvében a Márokföld határ melletti egyik dűlő *Hosszú dűlő Göde sírjánál* névvel van feltüntetve. Ma a faluban e dűlőt *Göde temetésének* nevezik. Hogy miért, azt Horváth János 60 éves nemesnépi földműves így beszélte el.

Volt a faluban egy Göde János nevű megférhetetlen ember, aki, ha nem hívták meg disznótorba, felgyújtotta a házigazda pajtáját vagy éppen a házát. Egy ilyen cselekedete miatt el is fogták, és ketten bekísérték 1792-ben Egerszegre az alispánhoz. Az alispán azonban azt mondta, Göde nemes ember, ő nem ítélhet felette, és eleresztette. Göde hamarabb érkezett a faluba, mint azok, akik bekísérték, és mire azok hazaértek, egyiknek a háza már lángokban állott.

Erre összegyűltek a falusiak – mind nemes emberek voltak -, akkor 64 ház volt, abból 63 aláírta, ha senki meg nem ítéli Göde Jánost, akkor ők maguk fogják elítélni. El is végezték maguk

közt, hogy Göde Jánost máglyán megégetik. Göde csak azt kérte, engedjék meg, hogy meggyónjon és megáldozzon Szentgyörgyvölgyön. El is kísérték, és mire visszajöttek, azon a dűlőn, amelyet most *Göde temetésének* hívnak, már nagy lánggal égett a máglya. Gödét rákötötték egy hosszú póznára, és beletartották a tűzbe. Mikor már égni kezdett, kihúzták a rúdnál fogva, és meghempergették a hóban, azután újból a tűzbe tartották. Sokan nézték ezt. Ő utolsó szavaival hívta a gyerekeket, nézzék meg jól, aztán ne kövessenek el olyanokat, mint ő. Lássák, hogy járt. Azután meghalt, és ott el is temették.

Emiatt eljárás indult a falu ellen. A papok erőszakolták az eljárást, mert közvetlenül az áldozás után égették el, és így a szentséget is elégették benne. El is ítélték az egész falut egy félévi börtönre. Először a fele falut zárták be, azalatt az otthon maradottnak kellett a bebörtönzöttek munkáját is elvégezni. Mikor ezek kiszabadultak, a másik felét zárták be.”

Kósa Móric 83 éves földmíves szerint az elégetés 1801-ben volt, mert ő 1901-ben olvasta az újságban, hogy száz évvel ezelőtt népitélet volt Nemesnépen. De a nagyapjától is hallott erről beszélni, aki talán már élt is az elégetés idejében.

Kósa Móric elbeszélése alapján feltehető, hogy a hatvan év előtti újságcikk felélénkítette a régi hagyományt, melyről a dűlőnév tanúskodik. Kétségtelen azonban, hogy ez az újságcikk régen jelent meg, mert Horváth János már nem tudott róla. Sajnos a hiányosan rendelkezésünkre álló századforduló kori Zala megyei sajtóban az említett cikket nem találtuk meg, így nem tudjuk, a történetből mennyi származik az újságcikkből. Megtaláltuk azonban a máglyagyújtók elleni per eredeti iratait.

A vaskos percsomóból kitűnőleg Zala megye büntető törvényszéke előtt 1796. december 12-én Soós Péter megyei helyettes tiszt ügyész 75 nemesnépi lakos ellen emelt gyilkosság miatt vádat. A vádlottak közül 60 nemes ember volt (összesen 14 család tagjai, például 8 Szép, 7 Németh, 7 Dienes), 15 pedig nem nemes. Hat vádlott nő volt, valamennyi özvegy asszony, tehát családfő.

A vádirat szerint a nemesnépiek nemes Göde Istvánt gyanúsították a falujukban az 1795. és 1796. évben támadt számos tűz okozásával, a legutóbbi, 1796. március 2-án bekövetkezett tüzeset után Göde István üldözték is, és mikor az március 4-én a faluba visszajött, harangozással

jelt adtak, erre összegyűltek, Göde Istvánt elfogták, megkötözték és kikérdezték, március 5-én gyóntatót hívtak hozzá, a gyónás után pedig kivették a Márokfölde felőli határba, ott mint gyújtogatót a törvény megsértésével máglyán elégették. A vádlottakat megidéztek, és azok szabadlábon védekeztek, ügyvédet is fogadtak.

Az események sora a perhez csatolt számos tanúvallat levél alapján így állítható össze:

Nemesnépen 1795. január 29-én keddő, április 19-én huszonnég, június 11-én tizenhét, stb. ház égett le. A nemesnépi lakosok Göde Istvánt gyanúsították a gyújtogatással, mert ő mindegyik tüzesetet előre bejelentette, „megjósolta”, rendszerint azt is, kinek a háza fog meggyulladni. A tűz kitöréséről mindig tudomást szerzett, de a házából ilyenkor ki sem mozdult, oltani nem segített. 1795. augusztus 15-én kigyulladt a balázsfai kocsmá épülete, ahol azon éjjel több nemesnépi lakossal együtt Göde István is hált. A kocsmárosné közvetlenül a tűz kitörése előtt hallotta Gödét végigbicegni az udvaron (mert sánta volt), rá is kiáltott; a tűz után pedig észrevették, hogy Göde „lajbi”-jának zsebét tapló égette ki. Ezért az Esterházy uraság lantikápolnai gazdája Gödét megkötöztette és bekísérte a lenti tiszttartóhoz. A tiszttartó azonban szabadon bocsátotta Gödét, amikor megtudta, hogy nemes ember, sőt Göde azt állította, 3000 forint értékű vagyona is van, bár nem volt.

Újabb nemesnépi tüzesetek után a megye december 9-i közgyűlésén is bejelentették ezeket, a közgyűlés ez ügyben tiszt vizsgálatot rendelt.

Ez alapon 1796. február 27-én Dervarics alszolgabíró esküdtjével ki is ment Nemesnépre, kihallgatta a károsultakat, részletes becslést készített a károkról, amiknek összegét 21 590 forintra tették. Göde ellen talált is elegendő gyanúokat, de őt ki sem hallgathatta, mert a vizsgálat idején éppen Andrásidán dolgozott egy pajta építésén. Mikor tehát Göde Andrásidáról hazaérkezett, őt a nemesnépiek elfogták, bekísérték Zalaegerszegre a megye börtönébe. A megyei porkoláb azonban nem volt hajlandó átvenni tőlük Gödét, mert az nemes volt, és megyei tiszt nem rendelte el a bebörtönzését, hanem az illetékes járási szolgabíróhoz utasította őket. El is kísérték oda, a szolgabírónál találták azonban Mlinarics másodalispánt is, aki panaszukat meghallgatva szabadon bocsátotta Gödét, azzal az indoklással, hogy Göde nemes ember, tetten nem kapták, csak

gyanújuk alapján fogták el, ez pedig nemes ember letartóztatására nem elég ok.

Március 2-án pedig leégett a Göde Istvánt bekísérők egyikének, a nenies Kis Németh Istvánnak háza, Göde pedig eltűnt a faluból. Március 4-én déltájban a pásztorok észrevették, hogy visszajött a faluba. „Azonnal lárma esvén, számosan szaladtak a haranghoz, hogy a gyújtogatónak megfogására annál serényebben jöjjenek a lakosok.” Göde Istvánt testvérénél, Jánosnál megtalálták, megkötözték és felélesztvén Kiss Németh István leégett házának paraszát Gödét oda belökték. Ő azonban keresztül esett a tűzön, csak a lábai maradtak rajta és könyörögni kezdett, engedjék meggyónni, mert mióta gyújtogatott, nem gyónt. Szép Márton, az egyházi erre azt mondta, „engedjük meg neki a gyónást, majd a plébános úr mit mond, ha gyónás nélkül kell neki meghalni”. Erre Gödét kihúzták a tűzből, írást vettek fel vallomásáról és két nemesnépi embert elküldtek Szentgyörgyvölgyre a plébánoshoz, megüzenvén neki, „nemes Göde István a nemesnépi helységbeliek által tűzzel való elégetésre rendeltetett, és gyónás végett lelkiatyát kíván”.

Az írást Németh József készítette, és az a következőképpen szól:

„Ezen tekintetes nemes Zala vármegyében lakozó nemesnépi helységbeliek, nemesek és nemtelenek a maga törvény tétele vétett egy akarattal kívántuk elveszteni nemes Göde István nevű gyilkost, mert ezen megnevezett égető gyilkos sokszor intetett közöttünk, hogy ne égessem, melyre is azt felelte, ha ő reá bizonyodik, égessek meg, abban az órában a helységbeliek. Most kevés beszélgetés által megvallotta ilyen móddal: vagy tűröm, vagy tagadom, mind én égettem meg. Rend szerint okát is adta, melyet is kívántunk kezünk kereszt vonásával, rész szerint írássával megerősíteni.”

Ezután következik a 75 név (az aláírókat vonták utóbb vád alá), de mindössze 5 név után van feltüntetve a sajátkezű aláírást jelző mp., a többi csak keresztvonást tett a más által írt neve mellé. Az aláírások után folytatódik az írás:

„Így következik nemes Göde Istvánnak vallása. Ezen nemesnépi helységnek égető gyilkosa vagyok esztendőül fogva... sok álomszakadást, futást szenvedtünk miattad. Egész falu előtt ki vallom, miért égettem meg. Elsőben is Kósa Márton pajtáját részeg koromban gyújtottam meg.

Másodszor Torda Györgynek házát azért gyújtottam meg, hogy a fejszemet meg nem tsinálta. Ekkor 21 ház égett meg...

Negyedszer, Kiss Ferenc ipam uram házát azért gyújtottam meg, hogy pénzt kértem tőle, de nem adott.

Ötödször, Német Jánosnak a házát azért gyújtottam meg, hogy a feleségével házasságtörést akartam elkövetni, de reá nem hajolt...

Nyolcadszor. Kisebb Németh István házát azért gyújtottam meg, hogy midőn a bíró ellenem itt volt inquirálni, annyostól reám esküdtek.”

A nemesnépiek egyébként a későbbiek során is erősen állították, hogy kényszer, kínzást e vallomás végett nem alkalmaztak. Az aláírók közt vannak özvegyek is, tehát igaza lehet a hagyománynak, hogy „63 ház” aláírta az ítéletet. Hogy valójában 75 háztól írta alá 1-1 személy az ítéletet, kevésbé fontos. Arra is helyesen emlékeznek, hogy egy ellentmondó volt. A tanúvallomásokból kiderül, hogy Marton György esküdtnék „az égetéstől tiltó szavára nem hajoltak, nem engedelmeskedtek”. De nem 76 család lehetett a helység egész lakossága, mert vádlottak a per során hivatkoztak arra, hogy „az egész community egy akarattal” juttatta máglyára Gödét, miért „csak” őket vádolják. Persze ez egyszerű perbeli fogás. Újabb vádemeléssel, újabb idézéssel halasztást akartak nyerni, de nyilvánvalóvá teszi, hogy több lakos is volt, egy mondott ellent, néhányuk részvételének azonban nincs nyoma. Hogy ki volt eljárásuk értelmi szerzője, azt mindvégig tagadják, az egész vizsgálat során kitartottak amellett, hogy „nemes Göde István halálának módját egyes értelemmel szépen vitték végbe”. Arról sem voltak hajlandók nyilatkozni, ki kötözte meg, ki rakta a tüzet, stb. A vizsgáló szolgabíró azonban nem is nagyon erőltette a dolgot.

Másnap, március 5-én a szentgyörgyvölgyi plébános elküldte a káplánt, aki Gödét „szokott mód szerint meghallgatta és elkészítette”. Azután mindjárt elvezették a márokföldi határszélre, hol tüzet raktak, Göde Istvánt egy fenyőfarúdhoz láncolva a tűzbe vetették, és mindaddig, amíg meg nem halt, a tűzön volt. A tűzrakást többnyire gyermekek vitték véghez, kikhez Göde a tűzön létekor még szól: „Halljátok, nálam tanuljatok, rosszra ne vetemedjete.” A megégetést sok márokföldi, jakabfai, szentgyörgyvölgyi lakos is végignézte, csaknem ötszázan.

Mikor meghalt, holttestét mindjárt a tűz mellett ássott gödörbe temették.

Most már gyorsan megmozdult a nemes vármegye. 1796. április 10-én már Mlinarics másodalispán, Soós Péter tiszti alügyész és Deák Ferenc táblabíró vizsgálatot tartott Nemesnépen, amikor is magukhoz vették az „ítéletlevelet”, leírták az eseményeket, azzal együtt, hogy vezetőre, szervezőre semmi adatot nem találtak. Az ügyről a főispán azonnal jelentést tett a királyi kancelláriába, és június 10-én Ferenc császár sajátkezű aláírásával kelt rendelet parancsolta meg a megyének, a súlyos büntetést követő nemesnépiek ellen indítsanak büntető pert, és az abban hozandó ítéletet végrehajtás előtt az uralkodóhoz terjesszék fel.

A szabadlábon védekező nemes vádlottak elleni per, melyben a vádlottakat ügyvéd képviselte, lassan, írásban folyt. Hol a vádló tiszti ügyész, hol a védő írt hosszabb fejtegetéseket, ez utóbbi apránként ajánlott fel újabb és újabb tanúkihallgatásokat, és ezek felvétele céljából a bíróság újabb és újabb határidőket tűzött ki. Érdekes módon a vádlottak főleg jogos védelemre alapították fejtegetéseiket, mondván, hogy ők megpróbálták hivatalos útra terelni az eljárást, de a vármegye nem mozdult, és ennek már újabb tüzesettel kárát vallották. Hogy további károkozásoknak elejét vegyék, kénytelenek voltak Gödét megölni. Meg sem említették, hogy a nemes község földesúri jogokat gyakorol és így ők tulajdonképpen úriszéket tartottak, amint hogy más egytelkes nemes községek tartottak is úriszéket ebben az időben, igaz, hogy csak vagyoni perekben. Csak a vádló érvelt azzal, hogy a nemesnépiek a Praxis Criminalisba ütköző cselekményt követtek el azzal, hogy noha vérhatalommal, pallosjoggal (jurisdictio sanguinis) kétségtelenül nem rendelkeztek, mégis halálra adták az általuk bűnösnek talált személyt. A perben a nemesnépiek élvezték a vádlottak többségének járó jogot, a szabadlábon védekezést, de egyebekben nem hivatkoztak nemes voltukra, nemesek és nem nemesek egyformán szegények voltak, egyformán szemben álltak a nemes vármegyével. Nem is próbálták eljárásuknak úriszék formát adni, nem is hívtak ki törvényes bizonyágtétel céljából szolgabírókat és esküdtet, akik nélkül ebben az időben úriszéket már nem tartottak.

Az ügyész és a védő „feleselése” öt éven át húzta a pert, 52 oldalnyi periratuk bőségesen

hivatkozik törvényekre, Werbőczyre és a Praxis Criminalisra. Közben a becsatolt bizonyítványok szerint 12 vádlott meg is halt. Végre 1801. szeptember 2-án a megyei törvényszék ítéletet hozott.

Ítéletében a tanúvallomások alapján tényként állapította meg, hogy Göde István tizenöt éves kora óta gyújtogatott, 8 ízben okozott tűzvészt, összesen 21 550 forint kárt okozott. Gyújtogatással fenyegetőzött is, annyira, hogy a nemesnépiek, de sokan a szomszéd falusiak közül is kiköltöztek a faluból és sátor alatt laktak, oda mentették ingóságait is, amikben viszont az eső okozott kárt. Gödét kétszer is elfogták, de nemesi privilégiuma címén elbocsátották, mire ő újabb gyújtogatással állt bosszút. Érthető, hogy ezek után a vádlottak elvesztették reményüket, hogy törvényes úton megszabadulnak Gödétől, és elkeseredésükben elhatározták, hogy megölik. Tudtak arról a régi szokásról, hogy a gyújtogatót tűzbe kell vetni, azt hitték, hogy ez a szabály még hatályban van. Tulajdonképpen magukat védték, és így, bár tévedtek, a Hármaskönyv III. rész 22-23. címében szabályozott jogos védelem címén őket a halálbüntetés alól felmenti. Minthogy azonban nem teljesen hibátlanok, cselekedetük rossz példát is mutat, elrendeli, állítsák valamennyi vádlottat a törvényszék elé, ott dorgálják meg őket, majd fegyverek között kísérik őket Nemesnépre, és ott az összehívott szomszéd falubeliek előtt is hirdessék ki az ítéletet s keményen dorgálják meg őket.

Az ítéletet felterjesztették a királyi kancelláriába, amely elrendelte, hogy az ügyész éljen ez ellen fellebbezéssel.

A királyi tábla nem ugyan gyilkosságban, de a pallosjog bitorlásában bűnösnek mondta ki a vádlottakat, és ezért 3 havi börtönre ítélte őket, elrendelve, hogy ne valamennyit egyszerre zárják be, hanem mérlegelve családi viszonyaikat is, több részletben egymás után. Még vérdíj fizetésére is kötelezte őket. Ezt az ítéletet 1803. március 18-án a hétszemélyes tábla is helybenhagyta.

*

A faluban élő hagyomány tehát a gyújtogató máglyára vetését a valósághoz híven tartotta fenn, csak néhol fűzött hozzá színes részleteket. Ilyeneknek tekinthetjük, hogy a faluban csak egy családfő nem járult hozzá a máglyára vetéshez, hogy a máglyára vetést súlyosbították azzal, közben kihúzták a tűzből és hóban meghempergették,

végül hogy a népítélet végrehajtói ellen a papok léptek fel, mert „eléggették a szentséget is”. Ennek a periratokban semmi nyoma sincs, és aligha képzelhető, hogy ezt a századforduló táján megjelent újságcikk költötte volna hozzá. Ez már a felében református, felében katolikus falu vallási nézeteinek terméke.

Feltűnő azonban, hogy az ügyben a vármegye milyen részletesen indokolt – tulajdonképpen felmentő – ítéletet hozott. Nyilvánvalóan megértették a táblabíró urak, hogy

a nemesnépieket a vármegye nemtörődömsége, merev nemesi előjogtisztelete készítette az önbíráskodásra. Ezzel szemben a királyi kancellária követelte a nemesnépiek megbüntetését, a felmentő ítéletbe nem nyugodott bele, nem volt hajlandó a „fennálló rend” megsértését, a pallosjog bitorlását eltérni. A pesti központi bíróság pedig ítélezésében követte az udvar intencióit.

A tanulmányt Degré Alajos: Válogatott jogtörténeti tanulmányok című kötetből vettük át újraközlésre.

(OsirisBudapest, 2004)

Tar Ferenc

Beszélgetés a Festetics kastély alkalmazottaival

Bánhidya Mária

- 1938. március 1-től 1945. október 31-ig dolgoztam herceg Festetics uradalmában, dr. Lénárd János, magyar királyi kormányfőtanácsos uradalmi főtitkár irodájában voltam gyors- és gépíró és a méltóságos úr titkárnője. Én a legszebbet, legjobbat mondhatom az itt eltöltött az időről. Néha beszélgettem György herceggel. Lejárt az irodába, de a felesége, a lengyel származású Haugwitz Mária grófnő többször vegyült közénk, és rendkívül közvetlen volt a munkatársakkal, mindenkitől érdeklődött a hogyléte felől. A munkaidő nagyon kényelmes beosztású volt: reggel 9-re mentem, 2-ig dolgoztam, utána délután 3-tól este 6 óráig, de ha esetleg a hercegnőnek vagy György herceg őfőméltóságának kellett valamit gépelni, természetesen az fél nyolcig is eltartott. Nap közben sem volt túl nehéz. Vasárnap és ünnepnap, karácsonykor és húsvétkor, vagy újév napján is be kellett menni, de csak azért, hogy együtt legyenek az alkalmazottak – beszélgettünk. Utána fél tizenkettőkor csoportosan elmentünk a templomba szentmisére, a főtérre.

- Hányan dolgoztak Lénárd János irodájában?

- A méltóságos úr – úgy szólítottuk, vagy esetleg titkár úr, főtitkár úr – két szobával rendelkezett, külön volt egy fogadószobája és egy olyan, amiben a papírmunkát végezte, az én szobám szomszédságában. Mellette nyílt Kummer Mihály – az uradalmi főpénztáros – két szobája. Az én szobámat tulajdonképpen irattárnak is használták.

Hatalmas nagy, stelázsyszerű irattartó volt bent, amelyben már az 1400-as évektől találtam iratokat. Vezettem az irattárat is. Rajtai Péter bácsi vitte-hozta a leveleket. Az a rossz szokása megvolt a főtitkár úrnak, hogy ahány levelet megírt, azt mind külön kellett a postára vinni, ahelyett, hogy összegyűjtötte volna. Péter! – mondta – és akkor Péter bácsi jött és vitte a levelet a postára. Amikor visszaért, már megint kész volt egy levele; Péter! – és Péternek megint menni kellett. De különben hangulatosan teltek el a napok, nagyon kellemesen éreztük magunkat. Ide tartozott még a kertészet is, ahol Manyi néni gondozta a növényeket. Ott harminc-negyven munkást alkalmaztak, minden szombaton fizettük a bérüket.

- A főtitkári irodán?

- Igen, ott volt a fizetés. A Miska bácsi, Kummer Miska bácsi volt a főpénztárnok, ő kezelte a pénzt, tőle kért a hercegasszony is, amikor szüksége volt valamire.

- Nem hordott magánál pénzt?

- Nem, a főpénztárnoktól kapta. A hatodik szobában ült Hentz Aladár, az uradalmi számvevő, aki a bért számfejtette. Volt még egy külön gazdasági iroda, ahol a majorok ügyeit intézték; ide tartozott Berzence, Újmajor, Felsőmajor és még nagyon sok más terület.

- Hol helyezkedtek el ezek az irodák?

- A mostani ÁFÉSZ üzlet helyén. A gazdasági iroda vezetője akkor Bentzik Sándor volt, de ott

dolgozott Benedek Bandi és a borászat vezetője, Styx Károly is. Ő intézte a vonyarci szőlő ügyeit, ahol most a Taverna működik.

- Mennyit fizettek a munkájáért?
- Hát ezzel eldicsekedhetek. Mert akkoriban, akik ügyvédnél dolgoztak, az „ügyvédkisasszonyok” száz pengő fizetést kaptak, én viszont ötszáz pengőt. Gabonaalapot is kaptam, megvolt a gabonám, ehhez járt még gyümölcs, zöldség és fa. Nagyon szép volt a fizetésem, akkor nagyon jól álltam anyagilag is.

- Harmincnyolcban, amikor oda került, akkor már nős volt a György herceg?

- Igen, és negyvenben megszületett a kisfiú, György.

- Milyen benyomásokat szerzett Festetics György hercegről, milyen ember volt?

- Nagyon kedves, közvetlen ember. Én már csak hallomásból tudom, hogy Tasziló herceg nem állt szóba az alkalmazottaival, a munkásokkal, állítólag azok mindig elbújtak előle, illetve nem mutatkozhattak, mikor a herceg végigment a kastélysetányon, a fenyves allén – de György hercegre ez nem volt jellemző. Bár ő betegsége miatt ritkán mutatkozott.

- Milyen volt a hercegné? Jól tudott magyarul?

- Hát, törte a magyar szót, nem nagyon tudott velünk beszélni.

- Értett a gazdasághoz, tudta irányítani az uradalmat férje halála után?

- Ő nem nagyon értett hozzá, de ott voltak az uradalmi intézők, akik tovább vitték a dolgot.

- A kis herceg születése nagy ünnep lehetett a családban.

- Nagy szenzáció volt, nagy öröm, és főleg azért, hogy fiú lett. Kanizsáról a Haba szülész főorvost hozták el, aki levezette a szülést.

- Nem a Mesterics ?

- Nem. A Haba Nagykanizsáról, ennyit tudok. A kis herceg mellett volt egy idősebb dajka. Az is egy bűbajos nő volt, ő tényleg alig tudott magyarul. És az udvarmester, Hyppolit sem.

- György herceg temetése hogyan zajlott?

- Még megvan a gyászjelentés, és megvan a cédula, amin jelezték, hogy ki hol ül a templomban. Igen nagy temetés volt. Megjelent Horthy és kísérete is. A zárda, a volt Ranolder-intézet végig fekete lepellel volt bevonva. A gyászmenet végigvonult a városban, elől a család, utánuk a dolgozók. A templomból indult a menet, s a mauzóleumba kísérték a koporsót, oda temették a herceget.

- A Lénárd család is gazdag volt?

- Úgy tudom, akkor igen. A Lénárdné volt a gazdag, az övé volt a Carlton szálló Pesten. De bombatalálat érte és teljesen megsemmisült. Amikor kitört a háború, a karmelita pincében bujtunk meg együtt, akkor várt babát éppen, és ott is szült, valamelyik zugban.

- Milyen ember volt Lénárd János?

- Nagyon komoly, szerettem őt; megadta nekem a tiszteletet, én meg a még nagyobb tiszteletet adtam meg neki. Jól kijöttem vele, de sokan nem kedvelték. Itt, a városban, az iskolaszéknél, mindenhol – hát ugye, mint kegyúr, mindenbe beleszólt. Tulajdonképpen ő irányította az életet. A herceg és a felesége nem avatkozott bele ezekbe a mindennapi ügyekbe.

- Lénárdnének mi volt a feladata?

- Ő is részt vett a caritasban, a szegények segítésében. Már kora reggel az irodánknál álltak a szegények pénzért és úgy mentek a piacra. De Lénárdné senkit sem engedett el úgy, hogy valamit ne adott volna neki.

- 1945-re, amikor a hercegasszony elmenekült a kis herceggel, hogy emlékszik?

- Hát igen! Úgy távoztak, hogy mindent itt hagytak. Azzal a szándékkal indultak, hogy majd visszajönnek. S a világon mindenük itt maradt. Úgy tudom, a monacói herceg segítette őket kint, de nem biztos, hogy igaz.

- Lénárd meddig irányította a gazdaság életét?

- 45-ig, aztán mikor jött a felszabadulás, mennie kellett. Akkor kinevezték ide dr. Kovács Endre ügyvédet, mint az elhagyott javak kormánybiztosát. Mellette dolgoztam, - nem sokáig, csak néhány hónapig - akkor megkaptam a felmondásomat. Udvarolt itt valakinek, el is vette feleségül, s az állásomat is neki játszotta át.

- Mi lett Lénárddal?

- Úgy hallottam, a felesége Pesten halt meg. Ő pedig a legnagyobb télben elbolyongott egy szál ingben, valahol megtalálták; hogy így van-e vagy nem, azt a Plumi jobban tudja.

- Mikor költöztek el Keszthelyről. Lett-e bántódása abból, hogy hercegi főtitkár volt?

- Neki nem lett baja. Én viszont sokáig nem tudtam elhelyezkedni, évekig, mert akkor nagy bűnnek számított, hogy a hercegéknek dolgoztam. Amikor megalakult a Polgári Demokrata Párt, én oda kerültem Magyarai Gerőhöz. A volt férjem, aki meghalt, a keszthelyi kórház gondnoka volt. Amikor a kórházat a németek felgyújtották – akkor még éltek a szüleim -, mi is lementünk a kórház pincéjébe. Az égő épületből a betegeteket

a karmelita rendház pincéjébe menekítettük, így kerültem én is oda. Akkor éppen fél éves volt a kislányom. Rémes állapotok uralkodtak, a gyereket nem tudtam rendesen táplálni, éhezett, mosni sem lehetett, szegény teljesen kisebesedett. Borzalmas volt. Rengetegen szorongtunk ott a pincében. A wc-nél százával álltunk sorba, hogy bekerüljünk.

- Ez a templom vagy a rendház alatt volt?

- Mi a templom kriptájába húzódtunk. Gondolom, hogy a rendház alatt is van pince. Ennek a rengeteg embernek a karmelita barátok adtak egy-egy tál meleg ételt, levest. Ez március végén történt, a férjem a vállán hurcolta át a kórházból a betegeket, közben tüzeltek, és akkor meg is sebesült a vállán. Őt is úgy vitték be, a sebesülése miatt.

- Mi lett a kastéllyal?

- Bizony, szomorú állapot találtam a harcok elcsendesülése után. Amikor bementem az irodába, elsírtam magam. Azt az egyet sajnálom, hogy olyan becsületes voltam, hogy a finom Remington írógépet sem vittem haza. Mikor bementem, ott találtam fejszével összevagdossa, az irattár a földre volt kiszórva és összerondítva. Hogy ki követte el ezt a barbárságot, nem tudom.

- A kastélyba bejáratos volt-e?

- Igen. Gyakran jártam a kastélyban, főleg amikor nagy vadászatok voltak és nagy vacsorák. Egyszer Horthy is feltűnt a feleségével. De csak a folyosóról, a függöny mögül néztük végig, amikor a hercegasszony egy csodálatos, hosszú, fehér estélyi ruhában, arany övvel jött le a Horthy karján, hát az olyan volt, mint egy tündéri látomás. A dolgozóknak szabad bejárásuk volt a parkba. Abban az időben még buszjárat nem volt Hévízre, így a Kummer Miska révén fogathasználatuk volt az uradalmi embereknek és tisztéknek. Lénárd szolgálati hintóval járt. A strandra is befogatott.

- Melyik strandra jártak?

- A hercegi strandra is, meg a szigetre is. A mostani Helikon strand mellett. Amikor 1943. október 7-én férjhez mentem, maga Lénárd méltóságos úr is tiszteletét tette az esküvőmön. A hercegasszony egy szép ólomkristály süteményes készlettel ajándékozott meg. Arról nem is beszélve, hogy négy kocsit bocsátott rendelkezésünkre, hogy az esküvői menet ne járjon gyalog. Ezt a napot sohasem felejttem el.

Keszthely, 1986. december

Farkas Ferenc

Kondor Béla

fehér samott, fa

